УДК 811.161.2:378.14

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ Й АНАЛІЗУ АСИМІЛЯТИВНИХ ЗМІН ПРИГОЛОСНИХ

Семенюк Оксана Антонівна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови
Прикарпатського національного
університету ім. В. Стефаника

У статті розглянуто типові помилки, що виникають під час виявлення та аналізу асиміляції приголосних. Пояснено їх причини, запропоновано практичні рекомендації, які сприяли б їх уникненню.

Ключові слова: асиміляція приголосних, повна асиміляція, часткова асиміляція, прогресивна асиміляція, регресивна асиміляція, взаємна асиміляція, контактна асиміляція, помилка.

В статье рассматриваются типические ошибки, возникающие во время выявления и анализа ассимиляции согласных. Объясняются их причины, предлагаются практические рекомендации, которые помогут их избежать.

Ключевые слова: ассимиляция согласных, полная ассимиляция, частичная ассимиляция, прогрессивная ассимиляция, регрессивная ассимиляция, обоюдная ассимиляция, контактная ассимиляция, ошибка.

The article is considered typical errors that occur during the detection and analysis of consonant assimilation. It was explained their reasons, offered practical recommendations that would avoid them.

Key words: assimilation of consonants, full assimilation, partial assimilation, progressive assimilation, regressive assimilation, mutual assimilation, contact assimilation, error.

Вивчення явища асиміляції приголосних у курсі фонетики сучасної української літературної мови для філологічних факультетів передбачає формування у студентів умінь розпізнавати слова, у яких відбувається уподібнення, записувати їх фонетичною транскрипцією і давати вичерпну характеристику звукових змін.

Мета статті – окреслити типові помилки, що виникають під час виявлення та аналізу асимілятивних процесів, і запропонувати практичні рекомендації, які сприяли б їх уникненню. Мета зумовлює необхідність розв'язання таких завдань: 1) спираючись на власний досвід, визначити типові для студентів помилки в позначенні й характеристиці асиміляції приголосних; 2) здійснити їх класифікацію; 3) встановити причини типових помилок; 3) дати загальні рекомендації, спрямовані на уникнення труднощів під час розпізнавання й аналізу асимілятивних змін та пов'язаних з ними помилок.

Стаття ґрунтується на власному досвіді, нагромадженому в процесі викладання фонетики сучасної української літературної мови на філологічному факультеті, а також на працях, у яких детально розглянуто явище асиміляції в системі українського консонантизму [1-6]. Ідея такої розвідки з'явилася під впливом статті Л. Федчук, присвяченої типовим

помилкам у здійсненні синтаксичного аналізу простого речення за класифікаційними ознаками [7].

Повна характеристика асиміляції приголосних передбачає з'ясування таких її параметрів: 1) ступінь асиміляції (повна / часткова); 2) її спрямування (прогресивна / регресивна / обопільна); 3) розташування звуків, що взаємодіють (контактна (суміжна) / дистантна (несуміжна)); 4) характер орфографічної фіксації (закріплена на письмі / не закріплена на письмі); 5) характер артикуляційних змін (асиміляція за дзвінкістю, глухістю, місцем і способом творення, м'якістю, твердістю). Аналіз уподібнення також включає характеристику приголосних, що взаємодіють, за класифікаційними ознаками, релевантними для даного фонетичного процесу. Орієнтиром при цьому є дефініції різновидів асиміляції за характером артикуляційних змін. Наприклад, оскільки регресивна асиміляція за дзвінкістю полягає в уподібненні глухого до парного йому дзвінкого під впливом наступного дзвінкого, повний аналіз цього фонетичного явища у слові *рюкзак* матиме такий вигляд: *[р΄у**ґз**а́к] – часткова, регресивна, контактна, не відбита орфографією асиміляція за дзвінкістю: глухий [**к**] уподібнився до парного йому дзвінкого [**ґ**] під впливом наступного дзвінкого [**з**]*. Така схема аналізу сприяє актуалізації відомостей про різновиди уподібнення, повторенню їх дефініцій і закріпленню знань артикуляційної класифікації приголосних, що є важчою для запам'ятовування порівняно з класифікацією голосних.

Типові помилки під час виявлення та аналізу уподібнення приголосних можна погрупувати таким чином: 1) помилки, пов'язані з визначенням асимілятивних змін та їх передачею за допомогою засобів фонетичного письма; 2) огріхи в аналізі уподібнення.

Помилки першого типу виявляються у записі слів і текстів фонетичною транскрипцією. Вони полягають у тому, що через труднощі з виявленням асимілятивних процесів у слові асиміляцію не позначено у фонетичній транскрипції; уподібнення позначено там, де його насправді немає; неправильно визначено різновид асиміляції за характером артикуляційних змін і це відбито у фонетичному записі. Оскільки вміння передавати всі відтінки вимови слів за допомогою фонетичної транскрипції чи не найкраще свідчить про рівень знань з фонетики, ці помилки вимагають особливої уваги й посиленої роботи, спрямованої на їх подолання.

Труднощі під час визначення уподібнення здебільшого виникають тоді, коли воно відбувається на межі двох слів, які становлять один такт. Найчастіше це стосується асиміляції за дзвінкістю та асиміляції за місцем і способом творення, зокрема того її різновиду, коли проривні [***д***], [***т***] африкатизуються під впливом наступних щілинних або африкатів (наприклад: [*хо**д̂ж** **б**а́чи^{е}ў*], [*йа**ґ** **д**у́б*]; [*в'і**д̂з** **з**е^{и}мл΄і*], [*о**ч:**у́дно*], [*в'і**д̂ж** **ч**о́го*]). Типовою для студентів є помилка, коли ці асимілятивні зміни у межах фонетичного слова

залишаються непоміченими і їх не позначають у фонетичній транскрипції ([*хо**ч б**áчи*^{е}*ў*], [*йа**к д**ýб*]; [*в'і**д з**е*^{и}*мл'і*], [*о**т ч**ýдно*], [*в'і**д ч**óго*]). Асиміляція за глухістю, під час якої знеголошуються прийменник ***з*** і, у швидкому темпі мовлення, кінцевий дзвінкий приголосний прийменників на кшталт ***без***, ***через***, ***крізь*** (наприклад: [***с х**áти*], [*бе*^{и}***с:**ól'і*], [*че*^{и}*ре*^{и}***с к**лáдку*], [*кр'і**с' п**ál'ц'і*]), викликає менше труднощів. Студенти краще сприймають такі зміни на слух і правильно відбивають їх у фонетичному записі. Очевидно, це можна пояснити тим, що згадані випадки уподібнень на межі двох слів частіше розглядають і аналізують на лекційних та практичних заняттях. Наприклад, на характерному для української мови знеголошенні прийменника ***з*** перед глухими приголосними кореня як на одному з небагатьох випадків асиміляції за глухістю часто акцентують увагу під час вивчення цього різновиду уподібнення, щоб студенти засвоїли, що асиміляція за глухістю в українській літературній мові діє обмежено.

Труднощі з визначенням асиміляції в межах одного слова можуть бути спричинені тим, що студенти, роблячи фонетичну транскрипцію, орієнтуються на власну неправильну вимову, помилки в якій викликані впливом правопису. Практика показує, що найчастіше вони не помічають уподібнення свистячих до шиплячих, шиплячих до свистячих і проривних [***д***], [***т***] до африкатів, ототожнюючи вимову слова з його написанням, наприклад: [*бе*^{и}***зч**ésний*], [*при*^{е}*н'і**сш**и*], [*го*^{у}*тýйе*^{и}***шс'**а*], [*запоро**жц'**і*], [*м'і**жз**ór'áний*], [*намагáйу**т'с'**а*], [*порá**д'с'**а*] замість [*бе*^{и}***жч**ésний*], [*при*^{е}*н'і**ш:**и*], [*го*^{у}*тýйе*^{і}***с':**а*], [*запоро**з'ц'**і*], [*м'і**з:**ór'áний*], [*намагáйу**ц':**а*], [*порá**дз'с'**а*].

З іншого боку, засвоївши, що написання й вимова слів, у яких відбувається асиміляція, у переважній більшості випадків не збігаються, студенти часто не розпізнають асимілятивні зміни, закріплені орфографією. Такі труднощі найчастіше виникають при визначенні уподібнення, яке відбулося в минулому мови і відбите написанням, наприклад у словах ***щ**асливий*, *пі**щ**аний*, *пі**щ**ина*, *до**щ**аний*, *лі**щ**ина* (виявити звукові зміни тут складніше ще й тому, що звукосполучення [***шч***], яке є результатом асиміляції, позначається однією літерою – ***щ***), *пока**жч**ик*, *бря**жч**ати*, ***бдж**ола* (у слові відбулося прогресивне уподібнення, яке не характерне для сучасної української мови, що теж зумовлює труднощі з його розпізнаванням). Під час аналізу слів, у яких орфографія відбиває оглушення префікса ***з-*** перед [***к***], [***п***], [***т***], [***ф***], [***х***] (***ск**осити*, ***сп**овільнений*, ***ст**ривожити*, ***сф**ормованість*, ***сх**валений*), спостерігаємо аналогічну проблему: студенти не можуть визначити, де саме у слові відбулося уподібнення. Коли у формулюванні завдання до вправи вже вказано, що в згаданих словах пройшли асимілятивні зміни, вони відштовхуються від стереотипу про розбіжності у фонетичному й орфографічному записах у випадку асиміляції, намагаються

штучно створити ці розбіжності і спотворюють звуковий образ слова із закріпленим на письмі уподібненням, як-от: [*п'і**сч**ина*], [*пока**зч**и^{е}к*], [***зп**и^{е}тати*].

Типову помилку, що полягає в позначенні у фонетичній транскрипції асиміляції, якої насправді немає, найчастіше спостерігаємо у фонетичному записів слів, у яких на межі кореня і суфікса або кореня і постфікса контактують дзвінкий і глухий приголосні, наприклад: [*ви^{е}**ст**и́*], [*га́**тк**а*], [*ду́**шк**а*], [*жа́**пк**а*], [*б'і**хт**и*], [*мо**хт**и́*], [*збе^{и}р'і**хс'**а*] замість [*ви^{е}**зт**и́*], [*га́**дк**а*], [*ду́**жк**а*], [*жа́**бк**а*], [*б'і**гт**и*], [*мо**гт**и́*], [*збе^{и}р'і**гс'**а*]. Ця помилка дуже поширена і пояснюється не стільки незнанням випадків, коли відповідно до орфоепічних норм української мови відбувається асиміляція за глухістю, скільки впливом вимови. Студенти можуть добре засвоїти інформацію про обмежену дію цього різновиду уподібнення в літературній мові, однак не завжди застосовують теоретичні знання на практиці. Записуючи слова фонетичною транскрипцією, вони орієнтуються на власне мовлення, для якого часто характерне оглушення дзвінких приголосних у позиції перед глухими та в абсолютному кінці слова. Як відомо, така вимова властива південно-західним говорам, поширеним на території областей, де проживає більшість студентів нашого університету.

Цими ж причинами пояснюємо неправильний фонетичний запис слів на кшталт *напружся*, *у книжці*, *зліши*, *двадцять*, *молодший*, у яких спостерігається асиміляція за місцем і способом творення (яка може супроводжуватися асиміляцією за м'якістю), коли дзвінкі шиплячі, свистячі і проривний [***д***] уподібнюються під впливом наступних глухих свистячих і шиплячих. Типовою є помилка, коли студенти транскрибують ці слова так, ніби в них відбувається ще й уподібнення за глухістю: [*напру́**с':**а*], [*у кни́**с'ц'**і*], [*зл'і**ш:**и*], [*два́**ц':**ат'*], [*моло́**чш**ий*] – замість правильного [*напру́**з'с'**а*], [*у кни́**з'ц'**і*], [*зл'і**ж**ши*], [*два́**дз'ц'**ат'*], [*моло́**дж**ший*]. Вона також є наслідком неправильної вимови, для якої характерне ненормативне оглушення дзвінких приголосних, як у місцевих діалектах.

Ще однією поширеною помилкою цього різновиду, яка водночас тяжіє до огріхів другого типу (в аналізі уподібнення), є виявлення асиміляції за м'якістю у словах, де відбулося фонетичне подовження, і їх неправильний фонетичний запис: [***л'л'**у*], [*м'і**ц'ц'**у*], [*жи^{е}**т'т'**á*] – замість [***л':**у*], [*м'і**ц':**у*], [*жи^{е}**т':**á*], очевидно, за аналогією до слів з асимілятивним м'якшенням приголосних на кшталт [***д'н'**і*], [*гу**с'т'**і*]. Прикметно, що студенти часто роблять правильний фонетичний запис слів із подовженням, однак супроводжують його неправильним коментарем, у якому вказують, що в слові відбувається не лише фонетичне подовження, а й повна асиміляція за м'якістю. Такий висновок вони аргументують тим, що у фонетичній транскрипції є один довгий звук, який, як відомо, може бути результатом повного уподібнення.

Неправильне визначення різновиду асиміляції за характером артикуляційних змін спостерігаємо, коли вона є подвійною, зокрема, коли одночасно відбувається уподібнення за місцем і способом творення та за глухістю (наприклад: [***ш:****и́ти*], [***шч****и́сти*^{e}*ти*]). Якщо студенти добре засвоїли, у яких випадках діє асиміляція за глухістю (а на цьому викладач особливо наголошує, щоб мінімізувати помилки, пов'язані з уже згаданим ненормативним, зумовленим впливом місцевих діалектів оглушенням), але забули про результати взаємодії шиплячих і свистячих, слова на кшталт *зшити* вони записують фонетичною транскрипцією як [***сш****и́ти*] і визначають у них лише одне уподібнення – за глухістю. Уподібнення за місцем і способом творення, яке відбувається паралельно, у такому випадку в транскрипції не відбите.

Помилки другого типу мають місце тоді, коли фонетичний запис слова, у якому відбуваються асимілятивні зміни, зроблений правильно і він адекватно відтворює результати взаємодії приголосних, однак неправильно пояснене саме явище уподібнення. Аналіз усних відповідей та письмових робіт свідчить, що найчастіше такі помилки полягають у неправильному визначенні спрямування асиміляції, характеру асимілятивних змін та класифікаційних ознак приголосних, що взаємодіють.

Розрізнення прогресивного і регресивного уподібнення, як правило, не викликає труднощів у студентів. З'ясувати спрямування асиміляції допомагає стрілка, яку вони малюють над словом в орфографічному записі від звука, що впливає, до звука, який змінює свою якість: *вог͡ко*. Знаючи, що прогрес – це рух уперед, а регрес – назад, і визначивши, куди саме вказує стрілка, студенти встановлюють, яка асиміляція відбувається в конкретному випадку. Такий спосіб більш наочний, а тому простіший і легший порівняно з тим, коли треба спиратися на дефініції прогресивної і регресивної асиміляцій, що є надто абстрактними для студентів і в яких вони дуже часто плутаються. Але застосовувати цей спосіб у словах з обопільною (взаємною) асиміляцією (на кшталт *хмариться, братство*) недостатньо, щоб визначити її спрямування, оскільки в них відбуваються різноспрямовані звукові зміни: 1) регресивна часткова асиміляція за місцем і способом творення, коли проривний [***т´***] уподібнився до африката [***ц´***] під впливом наступного щілинного [***с´***]: [*хма́ри*^{e}***ц´с´****а*]; 2) прогресивна повна асиміляція за місцем і способом творення, коли щілинний [***с´***] уподібнився до африката [***ц´***] під впливом попереднього африката [***ц´***]: [*хма́ри*^{e}***ц´ц´****а*] → [*хма́ри*^{e}***ц´:****а*]. У словах типу *братство, солдатський* ці процеси супроводжуються ще й стягненням [6, 201]. Адекватно позначаючи таке уподібнення у фонетичній транскрипції, студенти, однак, роблять типову помилку і за інерцією називають його регресивним, бо са́ме регресивне уподібнення домінує в сучасній українській мові.

Огріхи в аналізі, пов'язані зі встановленням різновиду асиміляції за характером артикуляційних змін, найчастіше трапляються, коли в слові є подвійна або й потрійна асиміляція. Вони виявляються в тому, що студенти, правильно відтворивши звукові зміни засобами фонетичного письма, не можуть дати їх точну характеристику, оскільки розпізнають лише якийсь один різновид асиміляції, а інший (інші) не помічають, наприклад: [*гр´áдо**ц´**:і*] – повна, регресивна, контактна, не відбита орфографією асиміляція за місцем і способом творення: шиплячий [***ч***] уподібнився до парного йому свистячого [***ц´***] під впливом наступного свистячого [***ц´***] – тоді як у слові відбувається подвійна асиміляція: за місцем та способом творення і за м'якістю.

Буває й навпаки: зважаючи на те, що два приголосні, які беруть участь у процесі уподібнення, м'які і що асиміляція за місцем та способом творення часто відбувається одночасно з асиміляцією за м'якістю, студенти роблять висновок про подвійну асиміляцію тоді, коли насправді звуки уподібнюються лише за однією ознакою – за місцем і способом творення, як, наприклад, у слові *підво**дься*** ([*п'ідвó**д̂з´с´**а*]). Типовим є таке хибне пояснення цієї звукозміни: часткова, регресивна, контактна, не відбита орфографією асиміляція за м'якістю та за місцем і способом творення: твердий проривний [***д***] уподібнився до м'якого африката [***д̂з´***] під впливом наступного м'якого щілинного [***с´***]. Даючи його, студенти випускають з уваги, що знак м'якшення після літери ***д*** в орфографічному записі сигналізує про м'якість відповідного приголосного [***д´***].

Слід сказати, що для студентів характерним є ототожнення твердих і м'яких приголосних, через яке вони роблять огріхи в аналізі асиміляції, якщо один зі звуків-учасників уподібнення є м'яким, наприклад: *боро**тьб**а* – [*боро**д´б**á*] – часткова, регресивна, контактна, не відбита орфографією асиміляція за дзвінкістю: глухий [***т***] уподібнився до парного йому дзвінкого [***д***] під впливом наступного дзвінкого [***б***]. Такий коментар звукових змін свідчить про нерозуміння факту, що тверді і відповідні їм м'які приголосні є різними звуками.

Типовим недоліком в аналізі уподібнення є також сплутування двох різновидів асиміляції щодо участі голосу: асиміляції за глухістю та асиміляції за дзвінкістю. Оскільки в обох різновидах асиміляційних процесів задіяні дзвінкі й глухі приголосні, студентам буває важко розмежувати ці процеси. Правильно записавши слово фонетичною транскрипцією (тут допомагає добре розвинений фонематичний слух, мовне чуття, зрештою, хороша пам'ять), вони роблять помилки в коментарі до нього, називаючи уподібнення за дзвінкістю уподібненням за глухістю і навпаки.

Аналіз труднощів і помилок під час розпізнавання, відтворення й характеристики асиміляції приголосних дає змогу розробити методику, спрямовану на їх подолання. Її

окреслення стане метою окремої розвідки. У даній статті дамо лише загальні рекомендації щодо уникнення виявлених помилок.

Правильне визначення процесів уподібнення у слові, їх точне відображення за допомогою фонетичної транскрипції і позбавлений недоліків вичерпний аналіз базуються, насамперед, на бездоганних знаннях артикуляційної класифікації приголосних, яка є містком до складніших тем, зокрема до теми „Зміни звуків у потоці мовлення". Тому ґрунтовне вивчення класифікації приголосних як запорука успішного опанування наступних тем з фонетики вимагає особливої уваги на лекційних і практичних заняттях.

Ключовим моментом аналізу асиміляції є з'ясування характеру артикуляційних змін, від якого залежить також правильність фонетичного запису слова. У цьому допоможуть т. зв. формули асимілятивних процесів. Так, уподібнення за дзвінкістю має формулу *глухий* + *дзвінкий* → *дзвінкий* + *дзвінкий*; уподібнення за глухістю – *дзвінкий* + *глухий* → *глухий* + *глухий*; уподібнення за місцем і способом творення – 1) *шиплячий* + *свистячий* → *свистячий* + *свистячий*; 2) *свистячий* + *шиплячий* → *шиплячий* + *шиплячий*; 3) *проривний* (***[д]***, ***[т]***) + *африкат або щілинний* → *африкат* + *африкат або щілинний*; уподібнення за м'якістю – 1) *твердий* (***[д]***, ***[т]***, ***[з]***, ***[с]***, ***[ц]***, ***[л]***, ***[н]***, ***[дˆз]***) + *м'який* (***[д΄]***, ***[т΄]***, ***[з΄]***, ***[с΄]***, ***[ц΄]***, ***[л΄]***, ***[н΄]***, ***[дˆз΄]***) → *м'який* + *м'який*; 2) *твердий свистячий* ***[з]***, ***[с]***, ***[дˆз]***, ***[ц]*** + *пом'якшений губний* → *м'який свистячий* + *пом'якшений губний*; уподібнення за твердістю – *м'який (крім* ***[л΄]****)* + *твердий* → *твердий* + *твердий*. Вони відображають механізм регресивних асимілятивних процесів, що характерні для сучасної української літературної мови. Ліва частина кожної формули (до стрілки) показує, які звуки беруть участь в уподібненні, а права (після стрілки) – його результат. Аналізуючи конкретне слово, у ліву частину формули підставляють звуки, яким в орфографічному записі відповідають розташовані поруч літери на позначення приголосних (за умови, що асиміляція не закріплена орфографією). Наступний крок полягає у визначенні відмінних класифікаційних ознак цих приголосних та з'ясуванні того, яка саме формула уподібнення має бути застосована у даному випадку. Підібравши відповідну формулу, студенти з її допомогою відображають у фонетичній транскрипції результат асиміляції.

Розглянемо це на конкретному прикладі. У слові *ане****кд****от* поряд розташовані дві букви на позначення приголосних: ***к*** – [***к***] і ***д*** – [***д***]. Теоретично ці приголосні можуть брати участь в асиміляції, бо різняться ознаками, за якими можливе уподібнення. Підставляємо їх у ліву частину формули: [***к***] **+** [***д***]. Оскільки відмінність між звуками полягає в тому, що [***к***] – глухий, а [***д***] – дзвінкий, за лівою частиною формули *глухий* (***[к]***) + *дзвінкий* (***[д]***) визначаємо її праву частину – *дзвінкий* + *дзвінкий* – і характер асиміляції – асиміляція за дзвінкістю (підказкою служить частина формули після стрілки: якщо там два дзвінкі – відбувається

уподібнення за дзвінкістю, глухі – за глухістю, м'які – за м'якістю тощо). Отже, у фонетичній транскрипції має бути відбитий результат цього уподібнення – два дзвінкі звуки: [***г***], що є парним до глухого [***к***], і [***д***], під впливом якого змінився попередній приголосний.

Щоб полегшити визначення у слові звука, який змінюється внаслідок асиміляції, варто наголосити на такій закономірності: звук, що впливає (від нього ми малюємо стрілку над словом), зберігає свою якість, тому у транскрипції його треба позначати тим же знаком, що й в орфографічному записі; звук, який зазнає впливу (на нього вказує стрілка), змінюється, тому варто подумати, як його відтворити у фонетичній транскрипції, керуючись при цьому формулами асимілятивних процесів. Якщо уподібнення регресивне (як це здебільшого буває в сучасній мові), асимілюється перший звук, тому знаки, що відповідають йому у фонетичному і в орфографічному записах, не повинні збігатися; другий звук залишається без змін.

На практичних заняттях, присвячених вивченню асиміляції приголосних, вправи і завдання доцільно давати в такій послідовності: 1) порівняти орфографічний і фонетичний запис слів, у яких відбувається уподібнення, усно пояснити механізми асимілятивних змін і проаналізувати їх за поданим зразком; 2) записати фонетичною транскрипцією наведені слова, проаналізувати уподібнення; при цьому в одній вправі доцільно подавати слова, у яких відбувається уподібнення лише якогось одного виду; 3) знайти у реченнях слова, у яких проходить асиміляція певного виду, записати їх фонетичною транскрипцією, усно зробити аналіз; 4) знайти в поданих реченнях слова, у яких відбуваються (чи відбулися) асимілятивні процеси різних типів (за характером артикуляційних змін, за спрямуванням, відбиті чи не відбиті на письмі тощо), записати їх фонетичною транскрипцією, проаналізувати за зразком.

З метою уникнення типових для студентів західного регіону помилок у фонетичному записі та аналізі слів, що містять сполуки *дзвінкий + глухий*, до наведених вправ варто додати вправи ще одного типу. У них подано слова, в орфографічному записі яких поряд розташовані букви на позначення дзвінких і глухих приголосних (*бі**гт**и*, *сте**жк**а*, *тя**жк**ий*, *ле**гк**ий*, *ка**зк**а*, *ді**гт**яр*, *ву**зьк**ий*, *роз**п**ечений*), тобто в яких теоретично можлива асиміляція за глухістю. Студенти повинні прочитати їх уголос, записати фонетичною транскрипцією, поділивши на дві групи: 1) ті, у яких відбувається асиміляція за глухістю; 2) ті, у яких дзвінкі приголосні не оглушуються, й усно аргументувати свою думку. Можна дати завдання прочитати такі слова вголос і записати їх фонетичною транскрипцією спочатку відповідно до норм літературної мови, а потім, – відтворюючи вимову, властиву місцевим говорам, а також зіставити вимову та простежити, як порушення орфоепічних норм зумовлює сплутування слів і перекручення їх змісту.

Добираючи матеріал для вправ, спрямованих на засвоєння того, що дзвінкі приголосні української літературної мови перед глухими здебільшого зберігають свою якість і не оглушуються в кінці слова, варто залучати твори дитячої літератури, оскільки завдяки своїй виразності та багатій фонічній організації вони добре надаються для фонетичного й орфоепічного аналізів, наприклад: *Очеретяна хатина біля річечки була. І жила у ній родина – не велика й не мала: жа**б**ка-дід і жа**б**ка-ба**б**ка, мама-жа**б**ка, тато-жа**б**ка і маленьке маленя – жабенятко-жабеня. Мама-жа**б**ка ловить мушки, тато шиє капелюшки, курить люльку жа**б**ка-дід, ба**б**ка варить всім обід, а веселе жабеня їм виспівує щодня* (Н. Забіла, І. Малкович).

Ознайомлення студентів з типовими помилками під час виявлення й аналізу асиміляції сприяє їх уникненню та виробленню умінь точно передавати вимову слів за допомогою засобів фонетичного письма і правильно кваліфікувати асимілятивні процеси.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : навч. посіб. / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : ВЦ „Академія”, 2006. – 368 с.
2. Брахнов В. М. Явище асиміляції в консонантизмі української мови / В. М. Брахнов. – К. : Наук. думка, 1970. – 101 с.
3. Глуховцева К. Д. Складні питання сучасної української літературної мови. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : навч. посіб. / К. Д. Глуховцева. – Луганськ : Альма-матер, 2008. – 260 с.
4. Савченко І. С. Змішані типи консонантної асиміляції за артикуляційно-акустичними ознаками / Ірина Савченко // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. – Черкаси : Вид. від. ЧДУ, 2007. – Вип. 5. – С. 41 – 49.
5. Сучасна українська літературна мова. Фонетика : навч. посіб. / Надія Плющ, Оксана Бас-Кононенко, Зоя Дудник, Оксана Зубань. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2002. – 173 с.
6. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика : підруч. / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. – К. : Знання, 2010. – 270 с.
7. Федчук Л. Типові помилки у здійсненні синтаксичного аналізу простого речення за класифікаційними ознаками / Лілія Федчук // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. – Вип. 13. – Рівне : РДГУ, 2005. – С. 189 – 191.